

مبانی جهان‌شناختی پیشرفت در حوزه اقتصاد

سیدحسین میرمعزی^۱

پیشرفت در حوزه اقتصاد به مفهوم حرکت به سمت اهداف نظام اقتصادی اسلام یعنی عدالت، امنیت و رشد اقتصادی است. از آنجا که پیشرفت در حوزه اقتصاد همچون پیشرفت در سایر عرصه‌ها برای انسان و جامعه انسانی در ظرف این جهان تحقق می‌یابد شناخت این جهان و قوانین حاکم بر آن، نقش تعیین‌کننده‌ای در طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت اقتصادی خواهد داشت.

در اینجا تلاش خواهیم کرد که پس از تعریف روشنی از پیشرفت اقتصادی، مبانی جهان‌شناختی آن از دیدگاه اسلام تبیین گردد و تفاوت آن با این مبانی از دیدگاه مکاتب مادی‌گرا بیان شود و تأثیر این دیدگاه در طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نشان داده شود.

در جهان‌بینی اسلامی، جهان، بی‌هوده آفریده نشده است و به سوی خداوند در حرکت است. هدف از خلقت منابع طبیعی و موجودات روی زمین، رفع نیازهای بشر است. جهان طبیعی، مرتبه نازله جهان غیب است. جهان غیب، سازنده و تدبیرکننده این جهان شمرده می‌شود؛ ولی جهان آخرت، متأخر از این جهان است و انسان به سوی آن در حرکت است. جهان مادی، دارای خزائن غیبی است. باز شدن درهای خزائن غیب خداوند، که از آن به «امدادهای غیبی» تعبیر می‌شود، به اسبابی وابسته است که در آیات و روایات بدان تصریح شده است. جهان هستی دو بعدی است و دو نظام علت و معلول مادی و مجرد در آن جاری است. علل مجرد در طول علل مادی است و سرسلسله اسباب در هر دو نظام، خداوند متعال است.

حرکت به سمت اهداف نظام اقتصادی در چنین ظرفی صورت می‌گیرد. از این رو، در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در حوزه اقتصاد باید به دو نکته توجه کرد:

۱- منابع مادی این جهان دارای خزائن غیبی در نزد خداوند است و این منابع از طریق اسبابی که در آیات و روایات بدان تصریح شده است افزایش می‌یابد.

۲- پدیده‌های اقتصادی همچون افزایش یا کاهش قیمت‌ها، بیکاری یا اشتغال، رکود و رونق اقتصادی و سایر پدیده‌ها، افزون بر علل مادی، دارای علل مجرد است که در آیات و روایات بدان تصریح شده است.

^۱ دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی